

ביאור קטן (בגוף הטקסט) בדברי נתיבי עם לסימן חי ס"א - זמן לבישת ציצית

לילה לאו זמן ציצית הוא. (ציטוט לשון השו"ע) (ולצורך המשך נמשיך את הציטוט מהשו"ע: דאימעט מוראתם אותו [במדבר טו, לט] להרמב"ם, כל מה שלובש בלילה פטור, אפילו הוא מיוחד ליום, ומה שלובש ביום חייב, אפילו מיוחד ללילה. ולהרא"ש, כסות המיוחד ללילה פטור, אפילו לובשו ביום, וכסות המיוחד ליום, או ליום ולילה חייב אפילו לובשו בלילה).

(נאמר בתורה [במדבר פרק טו פסוק לט] "וראיתם אותו", ודרשו חז"ל [במנחות מנחות דף מג עמ' א] פרט לכסות לילה שפטורה מן הציצית. ונחלקו רבותינו הראשונים בפירוש הדבר: [לרמב"ם - זמן, לרא"ש - הבגד, לר"ן - שניהם].

דעת הרמב"ם ועוד ראשונים שהדבר תלוי אימתי לובש את הבגד, ואין הדבר תלוי בסוג הבגד כלל, ולכן אם לובש את הבגד ביום, אפילו הוא בגד המיועד ללבישה בלילה בלבד, אם יש לו 4 כנפות חייב בציצית, ומברך על לבישתו, ואם לובש את הבגד בלילה, אפילו הוא בגד המיועד ללבישה ביום בלבד, פטור מן הציצית.

ויש אומרים [הרא"ש ועוד]. שהדבר תלוי בסוג הבגד, ואין הדבר תלוי בזמן כלל, ולכן אם הוא בגד המיועד ללבישה ביום, או בגד המיועד ללבישה בין ביום ובין בלילה, אפילו לובשו בלילה, אם יש לו 4 כנפות חייב בציצית, ומברך על לבישתו אפילו בלילה. ואם הוא בגד המיועד ללבישה בלילה, אפילו לובשו ביום פטור מן הציצית.

ולהלכה יש לחוש לכל השיטות, ולכן אין לברך אלא על בגד של 4 כנפות שלובשו ביום, והוא מיועד ללבישה ביום. וכן יש להחמיר שלא ללבוש בגד של 4 כנפות שאין בו ציצית, גם אם הוא בגד המיועד ללבישה רק בלילה ובא ללבושו ביום, וכן בגד המיועד ללבישה ביום ובא ללבושו בלילה. [מסוכם מספר הלכה ברורה].

(המשך נתיבי עם): רבים תמהים שבב"י (שבבית יוסף) כ' דלענין הלכה נקטינן כהרמב"ם ואלו בש"ע כ' ד' הרמב"ם וד' הרא"ש ולא הכריע ביניהם. ועוד מתקשים בהבנת דב"ק (דברי קודשו) בב"י שנימק את דבריו שפוסק כהרמב"ם מתרי טעמי (טעם ראשון, כיון שהרמב"ם רב מובהק הוא וגם שרש"י סובר כמוהו) והטעם השני הוא משום דספק ברכות להקל (ולכן אין לברך על טלית אחר השקיעה, כגון בערב כיפור, ואילו לסברת הרא"ש יש לברך כיון שהיא "בגד של יום"). ולכאורה קשה דכמו שיש קולא בד' הרמב"ם לבגד המיוחד ליום (כמו טלית שלעיל) ולבשו בלילה שאינו מברך, כן יש קולא בד' הרא"ש לבגד המיוחד ללילה ולבשו ביום דאינו מברך וכמו שכן הק' העט"ז [עטרת זקנים להרב מנחם מנדל אוירבך- מתלמידי הב"ח לפני כ- 350] (כלומר לדעת הרמב"ם אם לובש ביום בגד של 4 כנפות אפילו הוא מיוחד ללילה חייב לברך עליו ואילו לדעת הרא"ש בגד של 4 כנפות המיוחד ללילה אינו מברך עליו ביום)

ונראה שכונת מרן הב"י היא לומר דנקטינן כהרמב"ם לענין בגד המיוחד ליום ולבשו בלילה משום דסב"ל (ולא יברך עליו שמא הולכים לפי הזמן) וה"ה איפכא דנקטינן כהרא"ש לבגד המיוחד ללילה ולבשו ביום (ולא יברך עליו שמא הולכים לפי סוג הבגד). ומה שהבליט (מרן השו"ע) את שם הרמב"ם בלישניה (בלשונו של השו"ע), היא לבל נאמר כיון דרובא דרבוותא כוותיה דהרא"ש סברי רבנן (מליצת לשון) ננהוג כוותיה בכל גווני קמ"ל (שלא. כלומר: לבל נאמר שכיון שרוב הראשונים פוסקים כהרא"ש ננהג כמותו, וכן בס' הלכה ברורה מצא שיותר ראשונים עומדים בשיטת הרא"ש מאשר בשיטת הרמב"ם והוסיף שדעת רש"י אינה ברורה כי יש ראשונים שסוברים שרש"י פוסק בעניין זה כמו הרא"ש ולא כהרמב"ם). ולכן בש"ע הביא שתי הדעות (הרמב"ם והרא"ש) ולא הכריע ביניהם. וכן רמ"א בד"מ (בדרכי משה- הגהות הרמ"א על הבית יוסף) כ' ע"ד (על דברים) אלה "ואני רואה את דבריו מטעם סב"ל וכו' וסי"ם ואין לברך ביום אכסות המיוחד ללילה. נראים הדברים שהבין (הרמ"א בדעת מרן הבית יוסף) בכ"ו (בכונת) הב"י כדכתבנא ("כפי שכתבתי") וע"כ בהגהותיו (על-כן בהגהת הרמ"א) בש"ע כ' ע"ד (על דברי) מרן "ואין לברך אלא כשלבשו ביום ומיוחד ליום" (וכן כתב הרמ"א בדרכי משה לעיל שרבים החולקים חכמים גדולים ומובהקים חולקים על דעת הרמב"ם והרא"ש שהוא האחרון [ביחס לראשונים האחרים] הסכים לדבריהם), כנ"ל לישב התרי תמיהי הנז' 1. מדוע בבית יוסף כתב שלענין הלכה נקטינן כהרמב"ם משום סב"ל 2. בשו"ע הביא את שתי הדעות ולא הכריע ביניהם).

וכ"ד הבא"ח בפ' לך לך אות ט"ז ש'ל דמחמת דאיכא פלוגתא בין הרמב"ם ובין הרא"ש ומרן לא הכריע ביניהם לכן לא יברך כ"א בלובש ביום כסות המיוחד ליום. וראיתי בכה"ח שתמה עליו דהא מרן גילה דעתו בב"י דנקטינן כהרמב"ם, שאע"פ שהביא בש"ע כן (שתי הדעות, מ"מ) דרכו שהגם שפוסק הלכה

בב"י מביא בש"ע דעת החולקים כמבואר בסי' ע"ט ע"כ. (ע"כ קושיית כה"ח. הסבר: מדובר על סימן ע"ט סעיף ב' ומרן כתב: היתה [צואה] במקום גבה עשרה טפחים [80 ס"מ, כגון על עמוד או אבן גבוהים 10 טפחים] או [במקום] נמוך עשרה [טפחים, כגון בור או גומא עמוקים 10 טפחים] או שהיתה [צואה] בבית אחד והוא בבית אחר [דהיינו שיש בין האדם לבין הצואה פתח שמצידיו מחיצות] אפילו הפתח פתוח ויושב בצידה [כל אחד בעבר אחר של הפתח] וראה אותה, אם אין לה ריח יכול לקרות [קריאת שמע], דכיון שהיא ברשות אחרת קרינן ביה שפיר 'היה מתניך קדוש' להרא"ש [שסובר שאין איסור ראייה אלא איסור 'מחנה' בלבד, וכל שאינה במחנה- שהוא נמצא ברשות אחרת אין איסור במה שרואה אותה] אבל להרשב"א [שסובר שיש בצואה הן איסור 'מחנה' והן איסור 'ראייה', הרי] דוקא כשאינו רואה אותה [מותר לקרוא, והיינו שלא תהא כנגדו באופן שיכול לראותה אלא יחזיר פניו ממנה, או יסגור את הדלת עד כאן לשון מרן עם ביאור (עוז והדר) לענייננו], ובמחילה מכת"ר (של כה"ח) לא זו דרכו של מרן באף מקום ומה שציון (כה"ח) על סי' ע"ט, אין משם ראייה. ש(הרי) בב"י שם (ס' ע"ט) כ' שנ"ל עיקר כהרא"ש ומיהו לכתחילה טוב להיזהר כהרשב"א, לכן הביא בש"ע גם דעת הרשב"א, משא"כ הכא (בציצית). דאם איתא (יש) לד' הרא"ש ליתא (אין) לד' הרמב"ם (כפי שהסביר הרב נתיבי עם לעיל שהדעות סותרות זא"ז) וא"כ מאחר שהביא (מרן השו"ע) שתי הדעות (של הרמב"ם והרא"ש) היינו בכדי לחוש לדעת כולם (דסב"ל, ואין כוונתו שנפסוק כמו שכתב בב"י). וכן הראיה שהביא מס' פ"א (בכה"ח נפלה ט"ס נרשם סימן פ"ח במקום סימן פ"א) (ששם בב"י פסק כהרשב"א ובשו"ע הביא את ב' הדעות, וז"ל השו"ע: היה קורא [ובאמצע קריאתו] ראה צואה כנגדו [אחרי 4 אמות, והרי הדין הוא שצואה שלפניו אוסרת עד מלא עיניו (כמבואר בסימן ע"ט סעיף א'), לכן צריך ש]ילך [הלאה לצד פניו עד] כדי שיזרקנה מאחוריו 4 אמות, [כלומר יתקדם לפני הצואה עד לאחר 2 מטר, כי בצואה שלאחוריו די שיתרחק 4 אמות= 2 מטר ממקום שכלה הריח (כמבואר שם בסימן ע"ט)] ואם אי אפשר [לו ללכת הלאה כנגד פניו] כגון שיש לפניו נהר או דבר אחר המעכב, [צריך ש]ילך [הלאה לאחד מצדדיו עד] כדי שיניחנה לצדדיו 4 אמות. [כלומר, הדין הוא שאם הצואה לפניו, אוסרת עד מלא עיניו, ואם היא מלאחוריו או מצדדיו אוסרת עד 4 אמות, אולם יש חילוק בין לאחוריו לבין לצדדיו, שלאחוריו אם מתרחק ממנה 4 אמות מותר לקרוא אפילו לכתחילה, אבל אם היא בצדדיו צריך לכתחילה ללכת לפניו באופן שתהא מאחוריו דוקא, ורק כשיש לפניו דבר המעכב מותר לקרוא גם כשהיא בצדדיו בריחוק 4 אמות] ו[אחרי שהתרחק] אין צריך לחזור [בקריאתו] אלא למקום שפסק, [שאעפ"י שאם מצא צואה בתוך 4 אמותיו במקום שראוי היה להסתפק מתחילה שאפשר שיש שם צואה צריך לחזור ולקרוא, מאחר שהיה חייב לבדוק 4 אמות לכל צד ופשע במה שלא בדק (כמבואר בסימן ע"ו ס"ח), מכל מקום כאן שלא היתה ב-4 אמותיו אלא רק בתוך מלא עיניו לא הטריחוהו לבדוק מתחילה את כל מלא עיניו אפילו במקום שראוי להסתפק שיש שם צואה, ולכן כל שלא ראה בתחילה אין צריך לחזור]. ולהרב רבינו יונה אם היה במקום שהיה לו לתת אל לבו שיש שם צואה [בתוך מלא עיניו] צריך לחזור לראש, [שסובר שמוטל עליו לבדוק את כל מלא עיניו, ואם לא בדק פשע וצריך לחזור]. אין משם אפילו ריח ראייה שדברי הרשב"א שפ' (שפסק) כוותיה (כמותו מרן) בב"י (הרי) הביאם בסתם (ללא ציון שם הפוסק) (בס"ב) (נ.ע.) בש"ע (וכבר ידוע שסתם ויש הלכה כסתם, לכן) ואין לך הוכחה גדולה מזו דכוותיה (כמו הרשב"א) סבירא ליה להלכה. ו(הטעם שאח"כ) הביא את ד' הר"י (דעת רבינו יונה) בכדי שנחוש לסברתו (לכתחילה לחזור ולקרוא בלא ברכות) וכמ"ש הכה"ח גופיה (עצמו) באותן סימן (אות י"ג) (נ.ע.).

(וכן בהגהות הרב מאזוז על ספר בן איש חי האריך להסביר את דעת הבא"ח ורשם בתחילת דבריו ולא קשה קושיית הכה"ח ובסיום דבריו רשם ולפלא על הכה"ח שעם היות שראה דברי הדרכי משה ומאמר מרדכי השאיר את דברי הבא"ח בצריך עיון).

(אגב, מה שכתב נתיבי עם לעיל שמרן הביא את דברי רבינו יונה כדי שנחוש לסברתו לכתחילה כמו שכתב הכה"ח עצמו וכך זו גם שיטת האור לציון בדעת מרן (חלק ב' שיטת מרן בפסקיו בשו"ע) אין זו דעת מרן הרב עובדיה (כפי שחוזר על זה הראש"ל בשיעוריו) והוא סובר שכשמרן הביא דעה ראשונה בסתם דעתו כך אפילו לכתחילה וכשהביא את הדעה נוספת 'ביש אומרים' זה רק על מנת לתת כבוד לבעלי שיטה זו, והסתמך בין היתר על דברי הרמ"ע מפאנו (רבי מנחם עזריה מפאנו שהיה מקורב לבעל השו"ע, ועזר לו להפיץ את חיבוריו. בהיותו כבן 30 שנה נפטר מרן) (אולם אציין שגם האור לציון ראה את שו"ת הרמ"ע מפאנו).

דניאל אביבי

